

Cristina-Cornelia GOITU

Colecția STUDIA DOCTORALIA

Directorul colecției

IPS Prof.univ.dr. Irineu Ion POPA
Director al CSUD - IOSUD
Universitatea din Craiova

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Prof.univ.dr. Bădică Costin, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică

Prof.univ.dr. Burlea Șchipoiu Adriana, Școala doctorală de Științe Economice

Prof.univ.dr. Cosmulescu Sina Niculina, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale

Prof.univ.dr. Damean Sorin Liviu, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste

Prof.univ.dr. Dumitru Nicolae, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică

Prof.univ.dr. Enache Sorin, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică

Prof.univ.dr. Gautier Laurent, Université de Bourgogne, Dijon, Franța

Lector univ.dr. Matei Andaluza Cristina, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Matei Gheorghe, Școala doctorală de Științe Economice

Prof.univ.dr. Mazilu Mirela Elena, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Micu Sorin, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Mitrea Ion, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale

Prof.univ.dr. Ocoleanu Ticu Nelu, Școala doctorală de teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”

Prof.univ.dr. Otovescu Dumitru, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste

Prof.univ.dr. Olteanu Gabriel, Școala doctorală a Facultății de Drept

Prof.univ.dr. Panea Nicu, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

Prof.univ.dr. Petre Nicolae, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică

Prof.univ.dr. Răducanu Ruxandra, Școala doctorală a Facultății de Drept

Prof.univ.dr. Selișteanu Dan, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică

Prof.univ.dr. Spulbăr Cristi Marcel, Școala doctorală de Științe Economice

Conf.univ.dr. Stan Răzvan, Școala doctorală de Teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”

Prof.univ.dr. Tarniță Daniela, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică

Prof.univ.dr. Teodorescu Cristiana-Nicola, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

Cristina-Cornelia GOITU

**EVOLUȚIA SPAȚIULUI EX-SOVIETIC
ÎN TRE RUSIA ȘI VEST**
Perioada 1991-2022

Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2025

Referenți științifici:

Conf.univ.dr. Anca Parmena Olimid

Conf.univ.dr. Aurelian-Cristian Chistol

Copyright © 2025 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GOITU, CRISTINA CORNELIA

Evoluția spațiului ex-sovietic între Rusia și Vest : perioada 1991-2022 /

Cristina-Cornelia Goitu. - Craiova : Universitaria, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-2220-3

94

© 2025 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Mulțumiri

Le mulțumesc și le sunt recunoscătoare tuturor celor care m-au sprijinit și ghidat în drumul meu doctoral!

Gândurile mele se îndreaptă în mod special către domnul Profesor coordonator Ioan Mircea Pașcu, fără a cărui încredere, îndrumare și ajutor această cercetare nu ar fi putut fi realizată!

Cu recunoștință și dragoste, fiului meu Erik Alexandru!

Listă de abrevieri

ABM – Tratatul Rachetelor Antibalistice
BRICS – Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud
CAN – Center for Naval Analyses
CFE – Tratatul privind Forțele Convenționale în Europa
CSI – Comunitatea Statelor Independente
CSTO – Organizația Tratatului de Securitate Colectivă
EurAsEc – Comunitatea Economică Eurasiatică
NACC – Consiliului de Cooperare Nord Atlantică
NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
NRC – Consiliul NATO-Rusia
ONU – Organizația Națiunilor Unite
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PFP – Parteneriatul pentru Pace
RAND – Research ANd Development
SUA – Statele Unite ale Americii
UE – Uniunea Europeană
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

„Dispariția amenințării sovietice s-a datorat eliminării ei fizice sau mai degrabă dispariției Uniunii Sovietice ca subiect de drept internațional?”¹

Această întrebare a fost ridicată de domnul Profesor Ioan Mircea Pașcu cu ocazia Summit-ului NATO de la București din aprilie 2008. Evoluțiile ulterioare, dintre cele mai îngrijorătoare pentru stabilitatea ordinii liberale post Război Rece și sistemului de securitate, precum invadarea Georgiei în perioada imediat următoare summit-ului de la București, anexarea Crimeii, conflictul din estul Ucrainei și cea mai dramatică, Războiului declanșat de Rusia împotriva Ucrainei în 2022 consacră valabilitatea problemei de-a lungul timpului și actualitatea sa.

În centrul evenimentelor la care asistăm, dificil de preconizat după sfârșitul Războiului Rece și instalarea aparentei păci liberale, se află vechea confruntarea între Moscova și Washington cu aliații săi, Vestul în general, care a revenit la suprafață tot mai pregnant, relațiile dintre cele două părți alunecând treptat dinspre entuziasmul și promisiunea cooperării ce domina începutul anilor 90 spre rivalitate și ostilitate. Tranziția nu a fost bruscă, ci reprezintă rezultatul a peste 30 de ani de raporturi ce au alternat perioade de optimism și „reset” cu cele de divergențe și conflict. Printre acestea se numără extinderea NATO în Europa centrală și de est, chiar dincolo de faimoasa linie roșie a granițelor foste sovietice, odată cu aderarea țărilor baltice, intervenția NATO în Iugoslavia, coaliția anti-teroristă, revoluțiile colorate, Războiului din Georgia, reset-ul Obama, Criza Ucraineană, Războiul din Siria, era Trump, ajungându-se în prezent în cel mai tensionat punct al relațiilor post-sovietice, Războiul din Ucraina.

Direcția în care evoluau lucrurile s-a conturat din ce în ce mai evident: odată cu formarea noului sistem de securitate european centrat pe NATO și conștientizarea „pierderii” țărilor central și est europene de către Moscova în favoarea Vestului după integrarea acestora în Alianța Nord Atlantică, „terenul de luptă” se mută în spațiul ex-sovietic.

¹ Ioan Mircea Pașcu, “Dinamica mediului de securitate și rolul intelligence”, Masa rotundă „Societate, Democrație, Intelligence”, 8 octombrie 2008 <https://www.sri.ro/upload/IMPascu CULTURA.pdf>

Occidentul consideră fostele republici sovietice, indiferent de mărimea și așezarea lor, libere să-și aleagă propria cale, propriile Alianțe, propriile garanții de securitate, pe când Rusia le neaga acest drept legitim, privindu-le în continuare ca parte a sferei sale de influență asupra căreia ar trebui să-i fie recunoscut „droit de regard” de către marile puteri. Cum explica reputatul specialist american Ronald Asmus, noile reguli ale jocului resping diviziunea geopolitică a continentului, sferile de influență și consfințesc angajamentul pentru libertatea fiecărei țări de a-și decide orientarea. Aceasta reprezintă problema de fond din perspectiva Moscovei deoarece astfel organizațiilor vestice se pot extinde până la granițele sale².

În consecință, spațiul ex-sovietic a devenit epicentrul confruntării Rusia Vest, care marchează lumea în prezent. Lupta pentru putere, statut și influență a devenit din nou o realitate.

În acest context tot mai tensionat și nepredictibil demersul cercetării vine în întâmpinarea nevoii de a înțelege evoluțiile care au dus la aceste realități și unde pot ele duce mai departe. Fără trecerea acestora prin filtrul istoriei, politiciii de ieri, fără să căutăm să înțelegem de unde venim, e dificil să evaluăm la ce să ne așteptăm.

Astfel, obiectivul lucrării constă în analiza principalelor tendințe ce se reliefează din dinamica relațiilor Rusia Vest și a impactului acestora asupra evoluției spațiului ex-sovietic. Totodată, cercetarea urmărește principali factori și circumstanțe din sfera raporturilor Rusia-Vest ce pot determina manifestări periculoase pentru stabilitatea și securitatea regiunii, ori din contră pot contribui la acestea. Rezultatele obținute pot ajuta la construirea unui cadru interpretativ sau unei matrice ce servește la evaluarea acțiunilor/reacțiilor Rusiei în condițiile „întâlnirii” cu Vestul în zona sa de interes și la conturarea unor perspective asupra evoluțiilor regionale viitoare cât mai ancorate în realitate.

Modul în care s-au desfășurat lucrurilor în trecut poate să nu fie replicabil în prezent sau viitor, recapitularea și examinarea desfășurărilor trecute ne pot oferi indicii importante privind factorii, circumstanțele, subiectele etc ce pot atrage după sine anumite evoluții. Totodată, vastitatea

² Ronald Asmus, *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), p. 6.

temei m-a făcut să pornesc acest demers fără pretenția unei abordări exhaustive, însă cu credință că această cercetare ajută la înțelegerea manierei în care Rusia se raportează la spațiul ex-sovietic și consecințelor sale, necesitate tot mai presantă în conjunctura actuală.

Relațiile Rusia-Vest, rivalitatea Moscova- Washington, extinderea NATO spre est și „factorul Rusia”³, comportamentul post-sovietic al Moscovei, Rusia ca actor internațional, spațiul ex-sovietic în general sau în particular, situația anumitor țări etc sunt teme care au stârnit mereu interesul comunității academice și nu numai. Aplecarea spre aceste subiecte s-a intensificat odată cu creșterea conflictualității în regiune, mai ales după criza ucraineană din 2014, apoi ca urmare a raporturilor incerte și controversate din era Trump, dintre Casa Alba și Kremlin, ajungându-se acum ca Războiul declanșat de Rusia în Ucraina să capteze întreaga atenție a mediului internațional, specialiștilor și analiștilor în domeniu. Se încearcă înțelegerea a ce se întâmplă, a ce se va întâmpla, se discută și se interpretează acțiunile Rusiei, se fac pronosticuri și scenarii. Literatura în materie este extrem de vastă, existând un număr mare de autori renumiți și mai puțin care au consacrat multe din lucrările lor temelor legate de Rusia sau au atins măcar tangențiale subiectele. Astfel, se încearcă răspunsul la necesitatea de aprofundare și clarificare, pe cât posibil, a cum putem gestiona manifestările negative tratând cauzele purtării internaționale a Rusiei ce a adus cel puțin de nouă ani încoace la crearea unor realități pe teren în spațiul de întâlnire cu Occidentul și în imediată vecinătate a țărilor NATO și UE cu valență transformativă pentru sistem și pentru ordinea post Război Rece. Lucrarea de față se alătură acestor demersuri, contribuind la dezvoltarea cercetării în domeniu nu doar datorită actualității și importanței temei, ci și prin modul de abordare: tratarea evenimentelor în context istoric, evolutiv și comparativ; înscrierea desfășurărilor majore regionale unui cadru mai larg, al evoluției raporturilor de putere în sistem, relațiilor post-sovietice ale Moscovei cu Vestul și subordonarea acestora dinamicii dintre cele două părți; considerarea dimensiunii paradigmatică a evoluțiilor din spațiul ex-sovietic.

³ Vezi Richard Kugler, *Enlarging NATO: The Russian Factor*, (Sanda Monica: RAND Corporation, 1996).

Este relevant de menționat și faptul că lucrarea poate fi extinsă, evoluțiile din spațiul ex-sovietic având un impact care excede dimensiunea regională, fiind relevante nu doar pentru analizele focusate pe Europa, dar și pentru zona Asia-Pacific și raporturile de putere din această zonă asemenea extrem de discutată și disputată. Însă, această abordare nu face obiectul prezentei teze, putând reprezenta însă o importantă direcție de cercetare pe viitor.

Pornind de la obiectivul lucrării, se reliefează următoarele întrebări de cercetare: 1) în ce măsură și în ce mod influențează relațiile Rusia-Vest desfășurările din spațiul ex-sovietic? și 2) Care sunt tendințele pe care le putem extrage din dinamica relațiilor Rusia-Vest ce impactează evoluția regională?

Ipoteza de cercetare se conturează astfel: Dinamica relațiile Rusia-Vest se reflectă în evoluția spațiului ex-sovietic putând să genereze fie stabilitate și siguranță, fie din contră, conflict și insecuritate. Sursa acestor variații se regăsește în lipsa de consens asupra raporturilor de putere post-URSS și asupra sistemului de securitate european dezvoltat în jurul NATO. Ca urmare, perspectiva aderării statelor ex-sovietice la Alianța Nord Atlantică, prin esență un factor generator de securitate, atrage după sine reacții extrem de agresive din partea Federației Ruse ce determină instabilitate și insecuritate regională.

Ca abordarea metodologică, s-au utilizat metodele calitative de cercetare implementându-se analiza de conținut și studiul de caz. Pentru culegerea și selecția datelor analizate, au fost folosite cu preponderență surse primare: discursuri, luări de poziție și documente oficiale, materiale desecretizate ca diverse note, scrisori, conversații consemnate între liderii vremurilor. În această privință, un aport însemnat cu precădere pentru prima perioadă studiată, până în 2000 și pentru celebrul duet Clinton-Elțin, l-a avut colecția de înscrisuri desecretizate puse la dispoziția publicului de *National Security Archive*. Totodată, arsenalul analitic bibliografic a fost completat cu surse secundare: cărți, rapoarte, studii și analize ale think-tank-urilor în domeniu, articole academice, cercetări, publicații jurnalistice etc. În acest sens, se cuvine să subliniez și importanța studierii unor analiști de marcă precum spre exemplu Strobe Talbott sau Ronald Asmus care, prin prisma pozițiilor deținute în cadrul administrației de la Washington în momentele

cruciale definirii sistemului de securitate european post-URSS și raporturi Washington-Moscova post Război Rece au adus în lucrărilor lor o perspectivă de culise care ajută la conturarea unei imagini cât mai aproape de realitate asupra desfășurării evenimentelor, premiselor, urmărilor și implicațiilor acestora. De asemenea, de mare ajutor în demersul de cercetare au fost publicațiile RAND Corporation, prestigiosul think-tank recunoscut pentru specialiștii de renume care i-au trecut pragul precum Zbigniew Brzezinski, Stephen Larrabee, Eugene Rumer, Richard Kugler, Ronald Asmus, Zalmay Khalilzad etc și pentru contribuția sa valoroasă atât la studiile ce abordează Rusia, spațiului ex-sovietic, cât și la dezvoltarea politicilor SUA pe această direcție. Din referințele rusești, amintesc spre exemplu scrierile revelatoare pentru logica Moscovei a unor personalități marcante, direct implicate în procesele determinante pentru relațiile post-sovietice cu Vestul precum Andrey Kozyrev, Aleksei Pushkov sau ale unor analiști ca Dimitri Trenin sau Fiodor Lukyanov.

Studiile de caz au servit la demonstrarea practică a modului în care interacțiunile Rusia-Vest s-au reflectat în desfășurările regionale. În acest sens, se evidențiază trei evenimente cheie ce au marcat și marchează în continuare evoluția spațiului ex-sovietic, având un puternic impact și implicații semnificative asupra viitorului statelor, status quo-ului și balanței de forțe în regiune și nu numai: Războiul din Georgia 2008, Criza din Ucraina din 2014 (anexarea ilegală a Crimeii și conflictul separatist din est) și Războiul în desfășurare din Ucraina declanșat în 2022. În dezvoltarea studiilor de caz, s-a urmărit firul roșu al raporturilor cu Vestul, punctând factorii și evoluțiile care puteau declanșa comportamentul Rusiei, strategia adoptată, răspunsul Occidentului, urmările avute.

În plus, complementar s-a apelat la metoda comparativa pentru a ilustra elementele de continuitate și contrast în interacțiunilor Rusia Vest și similitudinile sau diferențele între modul în care acestea s-au răsfrânt asupra spațiului ex-sovietic, în timp, de-a lungul a varii perioade și circumstanțe.

Structural, teza este organizată în patru capitole la care se adaugă considerațiile introductive și de încheiere.

Primul capitol conturează cadrul teoretic și conceptual al lucrării. Opțiunea pentru curentul neorealist a venit în mod natural, datorită capacității

sale de a explica consecințele majore ale modificărilor sistemice de la bipolaritate la unipolaritate și spre multipolaritate asupra relațiilor Rusia - Vest. Totodată, premisele neorealiste precum de pildă primatul relațiilor dintre marile puteri, „destinul” statelor mici și mijlocii dintre de a se afla mereu în mijlocul dinamicii dintre acestea; imperativul și primordialitatea obținerii securității, competiția între marile puteri, neîncrederea reciprocă, importanța puterii ca mijloc de atingere a securității și a libertății în raport cu ceilalți actori, focusul pe geopolitică- formează o bază solidă și potrivită dezvoltării cercetării în concordantă cu obiectivul urmărit. De asemenea, sub impactul unor lucrări recente publicate de RAND și dedicate competiției între marile puteri și rivalității strategice și observând apelul tot mai frecvent la aceste concepte în documentele, discursurile oficiale și în vocabularul diplomatic curent, s-a optat pentru abordarea relațiile Rusia-Vest prin prisma acestora, incluzând o secțiune în cadrul capitolului menită explicării și analizării lor. Având în vedere importanța atribuită percepțiilor în analiza rivalităților, în încheierea capitolului, au fost aduse în plus câteva precizări privind reprezentarea acestora în relațiile internaționale.

Cel de-al doilea capitol urmărește poziția Rusiei în sistemul internațional, tranziția sa și evoluția raporturilor cu Vestul, marcând trei perioade principale de transformări în funcție de maniera în care Moscova s-a poziționat față de SUA, putere dominantă în sistem și hegemon al lumii libere: de la aliniere la „great power balancing”, perioada 1991-1999; resurgența Rusiei, de la parteneriat- la rivalitate, perioada 2000-2012 și Rusia versus ordinea post Război Rece, de la retaliere- la izolare? perioada 2012-2022. Perioada 1991-1999 acoperă primii ani după independență, așa numita perioadă atlantistă caracterizată prin aparenta aliniere a Moscovei și încercare de integrarea cu Occidentul urmată de deziluzia conștientizării noilor reguli ale jocului în ordinea liberală care nu-i permiteau nici co-gestiunea sa alături de SUA, adică o împărțire a puterii între „mai marii” sistemului, nici accesul la procesele decizionale din cadrul NATO, care devenea pilonul noului sistem de securitate european. Mai mult decât atât, oricare stat din Europa centrală și de est, chiar și din fostul spațiu ex-sovietic, avea acum dreptul să caute să obțină garanțiile de securitate oferite de Alianță. În consecință, Rusia începe să-și revizuiască poziția, începând treptat să conteste puterea americană și să

încerce balansarea sa, fapt vizibil din ultimii ani ai mandatului lui Kozyrev, dar mai bine evidențiat odată cu numirea lui Primakov ca ministru de externe, apoi ca prim-ministru. Perioada 2000-2012, preluarea puterii de la Kremlin de către Vladimir Putin și duetul Putin-Medvedev are din nou un început promițător pentru relațiile Rusia-Vest relevat cel mai bine de reacțiile infime ale Moscovei la extinderea NATO în fostul spațiu sovietic odată cu integrarea țărilor baltice, fapt ce a intrigat până în zilele noastre- cum Rusia a acceptat așa ușor această evoluție? Din nou optimismul s-a pierdut relativ rapid, parteneriatul pragmatic luând forma rivalității pe fondul eșecului Moscovei de a obține concesiile și recompensele la care spera în schimbul bunei voințe arătate, revoluțiilor colorate, perspectivei înaintării NATO și mai mult spre granițele sale prin aderarea Georgiei și Ucrainei. Ultima perioada abordată 2012-2022 include desfășurările cele mai dramatice pentru raporturile Rusiei cu Occidentul, Moscova pornind se pare o adevărată „cruciadă” împotriva puterii americane, NATO, Vestului, ordinii liberale în general, manifestată în Ucraina și care odată cu Războiul declanșat împotriva acesteia ale cărui consecințe sunt greu de preconizat, nu știm către ce va duce. Este relevant de menționat și faptul că pe parcursul capitolului, în dezvoltarea expunerii, s-a urmărit și logica de mare putere, specifică Kremlin-ului.

În capitolul III a fost analizată atitudinea Rusiei față de Alianța Nord Atlantică, scoțându-se în evidență principalele evoluții și involuții în acest sens asociate evenimentelor, desfășurărilor și interacțiunilor majore din istoria post-sovietică precum: decizia extinderii NATO, Parteneriatul pentru Pace, Summit-ul de la Helsinki, semnarea Actului Fondator pentru relațiile NATO-Rusia, Summit-ul NATO de la Madrid, din 1997 și prima rundă de extindere a Alianței în fosta sferă de influență sovietică (după integrarea Germaniei de Est), intervenția NATO în Kosovo și opoziția Moscovei, „*Alianța cu Alianța*” împotriva terorismului, crearea Consiliului NATO Rusia, Big-Bang-ul NATO din 2002, când cu ocazia Summit-ului de la Praga, șapte țări ale Europei centrale și de est au primit invitația oficială de aderare, inclusiv statele baltice, foste sovietice, summit-ul NATO de la București și posibilitatea aderării Georgiei și Ucrainei, Războiul din Georgia, divergențele pe tema consolidării infrastructurii NATO pe flancul estic, criza Ucraineană din 2014 și suspendarea cooperării, slăbirea relației transatlantice în perioada

Trump și revigorarea acesteia odată cu președinția Biden, Războiul din Ucraina. Rezultatele arată că Moscova a manifestat consecvent o atitudine negativă față de NATO, în ciuda diferențele în intensitate și de abordare care se traduc în evoluții și involuții. Sursa variațiilor pare a fi circumstanțială, ținând de nivelul de amenințare la adresa intereselor proprii pe care Rusia îl percepe dinspre Alianță și precădere dinspre SUA în varii situații și, mai ales în vremurile de început, de incapacitatea sa de a opri anumite evoluții.

Ultimul capitol, capitolul IV, după o primă parte dedicată „conflictului” de perspective între Rusia și Vest asupra spațiului ex-sovietic și ordinii regionale, în linii generale, sfera de influență rusă versus libertatea statelor de a-și alege orientarea, abordează studiile de caz după cum urmează: Războiul din Georgia din 2008 și invazia rusă, Criza Ucraineană din 2014 cu anexarea ilegală a Crimeii și declanșarea războiului civil în est între Kiev și separatiștii sprijiniți neoficial la acel moment de Rusia și Războiul în desfășurare din Ucraina început în 2022 cu invadarea țării de trupele ruse. Descrierea aparatului metodologic realizată mai sus include și liniile directoare ce ghidează studiile de caz, astfel nu se mai impune reluarea acestora în acest punct.